

אדם בשם שנידלר

לא היה לי כל חשק להסתכל בסרטיהטלוויזיה על אוסקר שנידלר, חסיד אומות העולם (מה, עוד סרט על השואה?). אך אחרי כמה רקות נלכדתי.

יתכן שזה לא היה קורה אילו תואר שנידלר, בעל המיפעל ליד גטו קראקוב, כדמות של גיבור. כך מצטייר, בדרך-כלל, ראוּל ואלנברג, מציל יהודי בורשטש — מלאך בעלי-כנפיים, חר-ממדי, שמקומו על כן של אנדרטה.

כרור שנידלר לא היה כזה. אין ספק שבזמנים נורמליים, כחברה נורמלית, היה נחשב כדמות "שלילית". פורקי-עול, הולל, רודף-נשים עד כדי גיחוך, איש השוק השחור, הרפתקן. אחרי המלחמה, כשהיה עליו להסתדר בחברה תקינה, לא היה מסוגל להתמיד בשום עבודה, להשתלב בחברה מסודרת, לחיות חיים אפורים. הוא הפך

שנידלר

שיכור, ונראה כי מת מאלכוהוליזם. אך זהו החומר שממנו קורצו גיבורים.

האדם הנורמלי הוא נורמלי בכל חברה. שים אדם נורמלי בחברת רוצחים, והוא יהיה רוצח. שים אותו בצוות של מתנהירים, והוא יהיה תלוי. בבית-המשוגעים, המשוגע הוא נורמלי, והאדם השפוי הוא בלתי-נורמלי.

זהו, אגב, פשר הסתירה שבין תיאורי הנאצי אמוּן גט, מפקד מחנה-הריכוז. הניצולים היהודיים תיארו אותו כסרט כמילצת סאדיסטית. הפילגש הגרמניה שלו עמדה על כך שהוא היה אדם טוב, שעשה רק את המוטל עליו, מבלי לשנוא את היהודים שאותם הרג בסיטונות ובקימענות. הפילגש גססה בשעת הראיון עימה, ולא היה לה כל עניין לשקר על אדם שנתלה מזמן. היא פשוט ראתה את הרברים מזווית אחרת.

מה שעשה אותו גט היה "נורמלי" בנסיבות שבהן פעל. הוא היה אדם נורמלי, איש ס'ס נורמלי, תלוי נורמלי, ואחרי המלחמה היה בוודאי הופך אורח נורמלי ושומר-חוק, קומוניסט טוב בגרמניה המזרחית או דמוקרט טוב בגרמניה המערבית. נורמלי נשאר נורמלי.

שנידלר, לעומת זאת, היה בהחלט בלתי-נורמלי. עד כדי כך, שקשה מאוד לנחש מה המריץ אותו. האם ניצל את היהודים, "שלו" כדי לעשות כסף? בוודאי שכן. אך הוא לא היה מקבל על עצמו סיכון כה עצום למען הכסף בלבד. האם נהנה מכך ששיחק עם המישר, שרימה את אנשי הס'ס הנוראים? האם נהנה מן ההרגשה שהוא אלוהים, המציל בני-אדם ממוות בטוח? האם היה חבו, מתחת לרברים הרבים של אישיותו הסגנונית, רובר של אדיאליזם טהור?

אני מניח שיש אמת בכל אחד מן ההסברים האלה. אין דברים חר-משמיעים בחיים.

חברה "נורמלית", היה איש כזה הופך, מן הסתם, פושע, ראשי-מאפיה, נוכח בינלאומי, אדם-שעל-הגבול. בחברה שהנורמה שלה היא הפשע המאורגן, בממדים מילפצתיים, איש כזה הופך גיבור, מלאך-הצלה, חסיד-אומות-העולם.

עצם העובדה שאנחנו זוכרים אותו אחרי שנים כה רבות מעידה על כך שהוא היה תופעה נדירה. נראה שמצילים כאלה, שהושיעו אלפים, היו יחידים-סגולה. נער יספרם. הגרמני הטוב, "הנורמלי" פשוט עצם את עיניו והשתדל שלא לראות ולא לדעת. אין גבול למה שאדם נורמלי יכול שלא לדעת, כשלא כדאי לדעת.

אילו זה קרה אצלנו, אילו היה איש כמו מאיר כהנא מגיע לשליטון ומכניס למתנהיריכוז כל מי שזוהר לערבי נרף — כמה אנשים כמוהו היו מתגלים אצלנו? כמה יהודים היו מוכנים לסכן את חייהם, ואת חיי מישפחותיהם, כדי לתת מחסה לערבי בורח? כמה אנשים נורמליים היו מוכנים להיות "לא-נורמליים" ולהתחייב את עצמם בכתם של "אוהב-ערבים"?

מדוע להרחיק קוֹר? כמה אנשים בישראל של ימינו מוכנים באמת לדעת מה קורה בימים אלה בכתיהכלא שלנו, באתרי החקירות, במחנות-הפליטים בגדה, בדרוס-לבנון? השינדלרים הם מעטים. ככל העמים ובכל התקופות. אין הם מלאכים. אין להם כנפיים. אין הם בהכרח אנשים "חוביים". הם פשוט אנשים אשר כשעת-צרה, כאשר העולם מתהפך על ראשו, הופכים לפתע גיבורים. עד כי עצם הזכרת שמם מעלה המעות של הכרת-תודה ואהבה בלב הניצולים.

הוי, אילו מילואים

נחמדים

אינני יודע מדוע אני מתעקש לצפות בסדרה על אנשיהמילואים. אולי מפני שראיתי תחילה פרק אחד שהיה טוב. זה היה סיפור על הולדת-נפש שהתחזה כסרן, ושהשתלט על הפרקים שראיתי היו ברמה של קישקוש.

ובכל זאת, זה מעניין אותי. מפני שמתואר כאן הווי שהוא בעיקרו אותנטי. מכיוון שהמאורעות בסדרה אינם מרתקים כל-כך את מחשבתך, היא נודרת לעכר שאלות יסודיות יותר. הישראלי המצוי

מקטר על שרותיהמילואים שלו. הוא מקלל אותו. הוא טוען שהמילואים מוציאים אותו ממסלול החיים, שהם הורסים את העסק שלו (אם הוא עצמאי) או מפריעים לו בעבודתו החשובה (אם הוא שכיר). ובכל זאת, אני חש שלגבי הישראלי המצוי הנ"ל, היציאה למילואים היא די תענוג.

גם הפרקים הרעים בסדרה מראים מרוע. הנה איש בן 40, נשוי ואב לילדים, בעל תפקיד אחראי בעבודתו האזרחית, המשתעמם עד מוות. עבודתו משעממת אותו, אשתו משעממת אותו, ילדיו משעממים אותו, הבילויים משעממים אותו. הוא מתחיל להרגיש שהוא מזרקן, שאינו מגשים את החלומות שחלם כשהיה צעיר. כיטנו תופחת, פה ושם כואבים לו חלקים שונים בגופו, החתיכות ברחוב אינן מעיפות בו מבט.

והנה בא צוהתנועה, והכל משתנה. הוא יכול לברוח במצפון שקט מן ההווי היומיומי, מן האשה והילדים, מן העבודה. הוא לובש מדים. השנים נושרות ממנו. הוא מחזיק בידו נשק קטלני. הוא נמצא בחברת גברים אחרים, שגם הם מתחזים כצעירים. ההומור האינפנטילי בסדרה הוא ההומור האמיתי שלו. נכון, הוא

אחרי שהתייעצתי עם מומחים ציטטי בסיפור כמה קללות עסיסיות. למשל:

הקשר המצרי: "לוא ידעתי מי מתישעים ותישעת מאהבי אמך הוא אביך, כי או הייתי עונה לך, יא עקרוטו! חאהלו! (עבור)!" חברנו: "הלא אמך שוכבת עם גברים בהקפה, יא מאניוקו! חאהלו!"

המצרי: "הכן את אחותך לכשנכבש את ת-לאיבי, יא אחו אל-נאימה, חאהלו!"

חברנו: "יא חתיכת זבל, הלא כל צי פארוק לא ימשוך את שפמך מתוך אחוריי, יא מצרי נחסי! חאהלו!"

המצרי: "יא אבן אל שרמוטה, מחר נטיבוע אתכם בים הצואה שממנו יצאתם! חאהלו!"

וכן הלאה. אבל הקללה העסיסית ביותר היתה מורכבת משלוש מלים: "טיוכ חמרא ליש?" ובעברית צחה: "מרוע עכוון ארום?" לאמור: אתה קוף!

חזרה למיסערה (אני מעדיף את המילה הערבית: מטעמה) במיוחד-ירושלים.

ישבה לה רחל, הקשיבה לדיבריי-הנימוס הערביים שלנו, חייכה אל המלצר חיך מתוק, ולפתע יצאו מפיה, כאורח פלא, שלוש המלים הערביות היחידות שעלו בזכרונה, מבלי שזכרה את משמעותן והקשרן: "ליש טיוכ חמרא?"

לרגע הושלך הס. המלצר קפא במקומו, כאילו ברח מסדום ושכח שאסור להביט אחורה. מובן שהתנצלנו ככל לשון של התנצלות. אך זכר המבוכה לא מש מליבנו, ועד היום די להזכיר את הפרשה לרחל כדי להעלות סומק בלחייה.

ובכן, באיחור של 17 שנה כיפרה רחל על עוונה. היא הלכה לאולפן עקיבא ולמדה ערבית. תוך שלושה שבועות של לימוד אינטנסיבי השיגה תוצאות מרהיבות.

אין היא יכולה עדיין לנהל שיחה על הקוראן עם שיח' אלא-אזהר, אבל אין עוד סכנה שתפתח בשיחה על צבע עכוון של כר-שיחה.

שביל הזהב

המארוקאי

לפני כמה שנים ביליתי ערב נעים מאוד ברבאט, בירת מארוקו, בביתה של אישיות בכירה, מאנשי-החצר.

הבית היה ארמון קטן, המארח, שהיה לבוש בחליפה צרפתית הדורה, הקסים בשיחתו. הוא סיפר לנו בריחות ערביות, הירצה על המצב הבינלאומי, ריקלם באוזני מתי פלר שירה ערבית קלאסית, והישווה אותה לשירה האירופית. כאשר היינו מסובים לשולחן, שהיה עמוס לעייפה במטעמים מארוקאיים, קרע בידו ניתח-יבשר והגיש אותם לנו.

תערובת משלמת זו של תרבות ערבית ותרבות אירופית ציינה גם את המלך עצמו. חסן מדבר ערבית נהדרת, צרפתית מושלמת ואנגלית טובה. ראיתי אותו בכליור פאריסאי ובלבוש ערבי מסורתי. הוא "בבית" בחוג של מדינאים אירופיים ובחוג של עולמא מוסלמיים.

השבוע קראתי בעיתון אמריקאי מאמר של עיתונאי מומחה, שסיקר את חתונת בתו של חסן — חתונה שהזכירה במיקצת סיפורים מספריהאגרות. את יכולתה של מארוקו לעכל את השפעות התרבות המערבית, מבלי לאבד את תרבותה המקורית, מסביר העיתונאי בכך שמארוקו לא היתה מעולם כבושה לאורך-ימים. התורכים לא שלטו בה במשך מאות שנים, כמו בארצות ערביות רבות, וגם הכיבוש הצרפתי היה קצרי-חיים. יש במארוקו מסורת עצמאית בלתי-מימנותקת.

איראן המוסלמית דוחה את התרבות המערבית בחימה שפוכה, ומאמצת לעצמה תרבות מוסלמית צרופה. שיכנתה-העילית כמצריים, ובארצות ערביות אחרות, דוחה את התרבות הערבית, ומשתוקקת לא התרבות המערבית. ואילו מארוקו, כך נראה, מצאה את שביל-הזהב. הדבר מעניק לה יציבות רבה, וגם סיביר להתקדם לקראת עידן של דמוקרטיה ללא זעזועים מהפכניים.

חסן

הדבר מעניין במיוחד מפני שההיפך קרה ליוצאי-מארוקו בישראל. קהילה גדולה וחשובה זו עברה כאן שבר תרבותי מוחלט, מייד עם בואה הנה. לא ניתן לה לשמור על נכסיה התרבותיים, ולעכל בהדרגה נכסים נוספים. היא לא יכלה לעלות על שביל-הזהב, המבטיח התפתחות מאוזנת. יש הברל עצום בין אדם כמו רודר לוי, למשל — או צ'רלי ביטון, כמשל אחר — ובין היהודים שנשארו בישראל.

העיתונאי האמריקאי סיפר כי כמיליון מארוקאים היגרו לארצות אחרות. גם בתיהמלך הצטרפה אליהם. היא נישאה לאיש-עסקים יוצא-מארוקו, העושה חיל בבורסה בניו-יורק.

מעניין אם העיתונאי כלל במיספר זה גם את היהודים יוצאי מארוקו בישראל.

אורי אבנרי

נמצא במוצב משעמם, רחוק מכל פעולה — אבל הוא יכול לחלום. הוא יכול להשלות את עצמו שהוא דונ'דז'אן, שארטרטו יבנים למיטה את פקידת-הפלוגה, שהוא גבר לעניין.

מה יהיה אם יפרוץ, חלילה, השלום? איך יעבור שנה שלמה בלי מילואים?

אני רוצה להרגיע את האיש הזה. גם אם יהיה שלום, ייקראו אנשיהמילואים לשרות, לפחות פעם בשנה. יהיה זה"ל, יהיו מוצבים, תהיינה חיילות כחציאות קצרות, ופעם בשנה אפשר יהיה להתליף בדיחות אינפנטיליות עם חברים במדים, לקבל פקודות ולתת פקודות. רק דבר אחד ישתנה: יהיו פחות סיכויים להיהרג.

עכוון של הקור

אחד הרגעים המביכים ביותר בחיי — וגם כחיי רחל אשתי — היה ב"1967.

זה היה זמן קצר אחרי מלחמת ששת-הימים. עדיין היתה השימחה רבה. עדיין לא תפסנו את גודל האסון, שניצחון זה הביא על המדינה. עדיין לא הרגשנו ככובשים. כמו אצל ישראלים רבים, וגם אצל פלסטינים רבים, ההרגשה שגברת תחילה על כל האחרות היתה הסקרנות ההרדית. אחרי ניתוח של 19 שנים רצינו לדעת מה קורה אצלם, כשם שהם רצו לדעת מיהם הישראלים הנוראיים האלה, שחם שמעו עליהם כה רבות.

באחד הערבים שעדנו במיוחד-ירושלים. הלכנו למיסערה בשם חסן אפנדי אל-ערבי, ליד שעה-הפרחים, ששררה בה אווירה ערבית יפה במיוחד.

מלצר אריב שירת אותנו, ואנחנו ניסינו את הערבית שלנו. ורקנו פסוק ערבי פה וביטוי ערבי שם, והידירות נשפכה כמים. רחל ישבה עליי, והיתה מתוסכלת. היא לא ידעה אף מילה ערבית אחת. גם היא רצתה להגיד משהו נחמד בערבית. ואוו...

לפני שאמשיך, עלי לחזור 19 שנים אחורה. פלאש-בק. זה היה במלחמתהעצמאות. הייתי חייל בגדוד 54 של גיבעתי, והטלנו מצור על כיס-פלוגה. באחד הימים נשלחנו כלילה להסתנן בין המוצבים המצריים שמולנו ולגלות את חוטיהטלפון המקשר אותם, כדי לחבר אליהם חוט שלנו. עימנו הלך איש-מודיעין, שזה היה מיקצועו.

הצלחנו במשימה, ואישהמודיעין היה מרוצה מאוד. בדרך חזרה החלפנו בינינו דיעות. מה היינו אומרים למצרים, אילו ניתן לנו להשתמש בחוט כדי לרבר איתם?

אחרי המלחמה כתבתי את סיפרי הצד השני של המטבע, וכליתי בו סיפור דמוני קטן על שיחה אפשרית כזאת. סיפרתי כי עלינו הגל של מערכת-הקשר המצרית, וכי חברנו, שהתחנך במצרים, ניהל דו-קרב של קללות עם הקשר המצרי. מתוך קללות אלה נולדה בהדרגה מעין ידירות מוסוית בין אויבים, שהסתיימה בצורה עצובה.